

Türkiye’de 1876’dan günümüze iktisadi dönüşüm süreçleri ve Anayasalar

Cemil Ertem

(Dr. İstanbul Üniversitesi, İİBF Öğretim Üyesi)

Giriş

Toplumların anayasa ihtiyacı ya yeni bir toplumsal düzen ya da bir toplumsal uzlaşa ve bu uzlaşya bağlı yeni bir başlangıç yapma isteğinden doğar. Bu anlamda anayasalar bir toplumdaki siyasi yapılanmanın hukuki ifadesidir.

Yeni bir toplumsal düzen, söz konusu tarihsel dönemdeki iktisadi gücü elinde bulunduran ‘yeni’ sınıfın/sınıfların iradesinin hâkimiyetini öne alır. Ancak bu hâkimiyet, iktisadi olarak öne çıkan, o dönemi belirleyen-inşa eden sınıfın değil, bir önceki sistemden zarar gören; ama yeni sistemin öncü gücü olmayan kesimlerin de razı olacağı bir durumdur ki, bu durum, o tarihsel andaki –zorunlu– toplumsal uzlaşıdır. Ama bu toplumsal uzlaşa, aynı zamanda, bir değişimi anlatır. Bu değişim dinamiği, yine söz konusu tarihsel dönemin sosyo-ekonomik koşulları, sınıf bileşenleri, sistemin değişim gerekliliği, haldeki sistemin kültürel yapısı, coğrafi koşullar gibi etkenlerle ya evrimsel bir süreç olarak ya da hızlı bir yeniden yapılanma (devrim) olarak kendini gösterir.

Ama nasıl olursa olsun bu değişim, söz konusu toplumun iktisadi gücünü elinde bulunduran sınıfının, diğerlerini ‘daha iyi’ bir toplumsal düzen için ikna etmesi ile olursa ortaya çıkan siyasi sistemin anayasası yukarıda bahsettiğimiz toplumsal uzlaşının kalıcı öğelerini barındırır ve barındırdığı ölçüde de meşruiyeti olur. Ancak bunun tersi de olabilir. Elinde iktisadi gelişmeye bağlı toplumsal meşruiyet zemini olmayan ancak tarihsel koşullar gereği, silahlı ve ideolojik üstünlük sağlayan yapı ve güçler de, belli bir dönem bir toplumda iktidarı ele geçirebilirler ya da ellerinde tutarlar.

Sanayi
devriminin
tarihsel ivmesiyle
kapitalist üretim
ilişkilerinin ve
tabii ki onun
piyasasının
ortaya çıkmasıyla,
söz konusu
tarihsel döneme
damgasını vuran,
üç büyük burjuva
devrimi (İngiliz,
Fransız ve
Amerikan) böyle
bir meşruiyetin
ürünüdür ve
bu devrimlerin
ürettiği hukuki
meşruiyet
zeminleri ya
anayasalar ya da
kalıcı toplumsal
uzlaşmaların
ürettiği
güçlü hukuki
geleneklerle
donanmıştır.

Böyle durumlarda ve dönemlerde de, bu siyasi güçler yine hukuki meşruiyet aracı olarak anayasa yaparlar ya da bir önceki toplumsal koşulların gereği olarak ortaya çıkmış ve haldeki duruma göre daha 'geri' bir toplumsal yapıyı yansıtan anayasal düzeni korurlar.

Dolayısıyla anayasalar bir toplumsal sistemde iki şekilde ortaya çıkar. Birincisi; eskisini gereksizleştiren yeni iktisadi sistemin üretim araçlarını, dolayısıyla üretim güçlerini ellerinde bulunduran toplumsal sınıfların öncülüğünde örülen bir toplumsal-tarihsel meşruiyet temelinde yeni siyasi uzlaşının-tabii ki dolayısıyla siyasi yapının- hukuki üst yapısının temel metni olarak. Bu anayasalar demokratik meşruiyete dayanır. Öte yandan eskiyi meşrulaştıran ve tarih sahnesinden silinmesini geciktiren bir hukuki meşruiyet zemini olarak da anayasalar ve onların hukuki kurumsal yapısı söz konusu olabilir.

Sanayi Devrimi ve Burjuvazi

Sanayi devriminin tarihsel ivmesiyle kapitalist üretim ilişkilerinin ve tabii ki onun piyasasının ortaya çıkmasıyla, söz konusu tarihsel döneme damgasını vuran, üç büyük burjuva devrimi (İngiliz, Fransız ve Amerikan) böyle bir meşruiyetin ürünüdür ve bu devrimlerin ürettiği hukuki meşruiyet zeminleri ya anayasalar ya da kalıcı toplumsal uzlaşmaların ürettiği güçlü hukuki geleneklerle donanmıştır.

Öte yandan, bu üç büyük burjuva devriminin çemberinin dışında kalan ama hızla yeni olana adım atmak isteyen toplumlar aşağıdan yeni bir sınıfın (burjuvazinin) ivmesiyle değil daha çok eski toplumun bürokratik yapılarıyla ulus-devletleşmeye ayak uydurmaya çalışmışlardır.

'Cumhuriyetçilik terimi, modern politik düşünce tarihinde rekabet halinde olan, sıklıkla çatışan bir dizi farklı politik eğilimi isimlendirmek için kullanıldı. Thomas Jefferson, hayatının son döneminde Amerikan Devrimi'nin ilk yıllarını ele alırken, 'Monarşi olmayan her şeyin cumhuriyetçi olduğunu hayal ettik' diye belirtir. İngiltere ve Fransa'daki devrimci dönemlerde de bu terim daha geniş değilse bile, kesinlikle eşit genişlikte siyasi duruşlar yelpazesini ifade ediyordu. (...) Üç büyük burjuva devriminin rotası, mülkiyet cumhuriyetinin ortaya çıkışı ve tahkim edilmesini yansıtıyor. Bu üç örnekte de anayasal düzenin ve hukukun egemenliğinin kuruluşu, özel mülkiyeti yasallaştırmaya ve korumaya hizmet etti. Bağımsızlık Bildirgesi, Amerikan Devrimi'nin anayasal gücünü kabul ettikten ve yeni, dinamik, açık politik biçimler aracılığıyla ifade edilen bir öz-yönetim mekanizması öngördükten sadece on yıl sonra Federalistler ve Anayasa taslağını çevreleyen tartışmalar, bu orijinal öğelerin çoğunu kısıtladı ve bunlara karşı çıktı. Anayasal tartışmalardaki belirgin çizgiler, devletin egemen yapısını pekiştirerek yeniden sunmayı ve cumhuriyetin kurucu dürtüsünü anayasal güçler arasındaki dinamik içinde soğurmayı amaçlıyordu.¹ Aynı şekilde Negri ve Hard, Fransız Anayasası'nda da mülkiyet haklarının merkeziliğinin belirleyici olduğunu söyler. 1789, 1793 ve 1795 devrimci Fransız anayasalarında devrimci çıkış mülkiyet korumasında son bulur. Tamam, bu doğrudur ama burjuvazinin mülkiyet aşkı öte yandan soyut bir demokrasi ve piyasa arzusuna tekabül eder. Burada devlet birey için vardır ve bireyin mülkiyet temelinde de olsa devlet karşısında üstünlüğü söz konusudur. Bunun tarihsel olarak en somut

1. M.Hardt, A. Negri; *Common Wealth*- s: 35-2009-London

2. M.A. Ağaoğulları, F. Ç. Zabcı, R. Ergün *Kral Devletten Ulus Devlete* S: 102-2005- İmge Kitabevi

3. Age.

ifadesi İngiliz Devrimi'ndedir. 'İngiltere'de XVI. ve XVII. Yüzyıllardaki Tarımsal kapitalizm, aristokrasinin kapitalist üretime geçme yönündeki istekliliği ile hayat bulmuştur. Bu ülkede aristokrasinin toprak mülkiyeti üzerindeki denetimi oldukça geniştir; ancak Fransa'da olduğu gibi siyasal gücü elinde tutmaz'² Ancak, İngiltere'de aristokrasinin bu merkezileşme ve kapitalistleşme çabası merkezileşmeyi ve birleşmiş bir devlet olmayı güçlendirmiştir. İlk önce Tudor monarşisi, sonra da Crown Parliament uygulaması İngiliz Anayasal sisteminin özünü belirlerken ve bir siyasi geçiş dengesi de sağlamıştır. XVII. Yüzyıldaki iç savaş, kapitalistleşen toprak sahipleri ve ticaretle uğraşan yeni orta sınıflar, yani burjuvazi ile monarşi arasındaki bir çatışmadır kuşkusuz; ancak çatışma artık birleşmiş ve merkezileşmiş bir iktidar içindir.³ Cromwell'in Püriten gücünü arkasına alan cumhuriyeti, yeni kapitalistlerin, tüccarların, toprak sahiplerinin çıkarları ile zanaatkarların çıkarlarını birleştirmeye çalışan bir denge iktidarı idi. Ancak bu iktidar, sanayi birikime ve kapitalizmin ruhuna aykırı idi. Sınai kapitalizm lehine bir çözülme, aynı zamanda, bir iç savaş ve kapitalizmi de aşacak yeni arayışlar idi. İşte bu arayışlar hem yeni burjuvaziyi ortaya çıkarmış hem de İngiliz devriminin bizse geleceği anlatan radikalizmini doğurmuştur. Örneğin İngiliz devriminin radikal unsurları 'Düzleyiciler ve Kazıcılar'dı.' Hill, Püriten devriminin dinsel olduğu kadar siyasal bir mücadele olduğu belirtir. 1649'da 'cumhuriyet' ilan edildiği zaman Düzleyicilerin önderleri de kurşuna diziliyordu. Düzleyiciler, küçük ve orta ölçekli mülkiyet sahiplerini, tüccarları ve küçük-orta boy toprak sahiplerini-çiftçileri- temsil ediyorlardı. Mülkiyete karşı değillerdi ancak mülkiyetin tekelleşmesine karşı idiler.

Ancak tekelleşmemiş bir mülkiyeti savunmak da kapitalizmin özüne ve yolculuğuna aykırı idi. Bunun için ilk büyük burjuva devriminin yenilen- belki de- en radikal grubu arasında yer aldılar ama Düzleyicilerin savundukları görüşler, (vergi adaleti, genel oy hakkı, rekabetin özel mülkiyetin kökeni olması, dinsel hoşgörü) İngiliz burjuva devrimine katkı yaptı ve yazılı olmayan anayasaya geçti. İngiliz Devrimi'nin bir diğer radikal grubu Kazıcılar'dı. Bu grup, ütöpik sosyalizmin babası sayılabilir. Ancak İngiliz burjuva devrimine bugünden bakarsak, devrimin ortaya çıkardığı arayışın kapitalizm sonrası arayışlara hizmet ettiğini görürüz. İngiliz devrimi, sanayi burjuvazisinin 'sonsuz' gelişimine tarihsel olarak ayak bağı olmayacak, aksine onun önünü açacak her türlü 'demokratik' katkıyı doğal olarak kabul etmiş ve burjuva demokratik cumhuriyetin bir unsuru olarak içselleştirmiştir. Bu tarihsel olarak güçlü bir burjuvazinin gelişmesine ve hızla sınırlarının ötesine yayılmasına yol açmıştır. Böyle olunca burjuvazi devlet ilişkisi, devletin 'burjuvalaşması' ve devletin 'bireyin' üstünde ona rağmen fiziki bir kurumsal varlık olarak konumlanmasından çok ayrı olarak gerçekleşmiştir.

Ancak, gecikmiş ulus-devlet kuruluşunda zayıf burjuvazi 'eski' ile bağlarını bu kadar kolay kopartıp, mülkiyet aşkına da olsa, bireyi devletle korumamış, daha doğrusu devleti bireye karşı konumlandırmıştır. Böyle olunca geç kalmış ulus-devlet kuruluşunun anayasa süreçleri demokratik olmayan süreçlerin anayasa ile meşrulaştırılması olarak okunmalıdır. Doğaldır ki, bu anayasa süreçleri, aynı zamanda bürokratik anayasa yapım süreçleridir ve bu bürokratik süreçler, o ülkede sermayenin haldeki birikim rejimini ve hâkim sınıfların bürokratik-militarist yapı ile ortaklığını anlatır. Türkiye'de de böyle olmuştur.

Gecikmiş ulus-devlet kuruluşunda zayıf burjuvazi 'eski' ile bağlarını bu kadar kolay kopartıp, mülkiyet aşkına da olsa, bireyi devletle korumamış, daha doğrusu devleti bireye karşı konumlandırmıştır. Böyle olunca geç kalmış ulus-devlet kuruluşunun anayasa süreçleri demokratik olmayan süreçlerin anayasa ile meşrulaştırılması olarak okunmalıdır.

*Türkiye’de bütün
Anayasa süreçleri
ve bunların
sonunda yapılan
Anayasalar,
aslında o dönem
geçerli olan
sermaye birikim
rejiminin temel
karakteristikleri
üzerinden
şekillenmişlerdir.
Türkiye’de
sermaye
birikiminin,
devlet ağırlıklı
ve yukarıdan
Prusya tipi bir
geçişle başladığını
söyleyebiliriz.
Türkiye’de 1876
Kanuni Esasi’yle
başlayan bir
anayasa süreci
olduğunu kabul
edebiliriz.*

Türkiye Bağlamı

1) Başlangıç: 1924 Anayasası

Türkiye’de bütün Anayasa süreçleri ve bunların sonunda yapılan Anayasalar, aslında o dönem geçerli olan sermaye birikim rejiminin temel karakteristikleri üzerinden şekillenmişlerdir. Türkiye’de sermaye birikiminin, devlet ağırlıklı ve yukarıdan Prusya tipi bir geçişle başladığını söyleyebiliriz.

Türkiye’de 1876 Kanuni Esasi’yle başlayan bir anayasa süreci olduğunu kabul edebiliriz. 1876 Anayasası egemenliğin padişah ve bürokrasi arasında paylaşımını ifade eder ve aslında bu yönüyle giriş bölümünde anlattığımız bürokratik anayasa yapım süreçlerinin de başlangıcıdır. Ancak buna rağmen 1876 Anayasası Osmanlı’nın âdemi-merkeziyetçi sisteminin özelliklerini bünyesinde taşır.

Feroz Ahmed; Osmanlı İmparatorluğu 20. Yüzyıla, 1900’de değil, gerçek anlamda 2. Abdülhamit’in otuz yıl önce rafa kaldırdığı anayasayı yeniden yürürlüğe koyduğu 23 Temmuz 1908’de girdi, der.⁴ Aslında bu süreç Ahmed’in şu sözleriyle daha özlü anlatılabilir; İmparatorluğun ekonomik liberalleşmesi ve dünya ekonomisine eklemlenmesi sonucunda ortaya çıkan bir ticari-endüstriyel Müslüman orta sınıf çıkmadığı için Babiâli, bürokratların biçimlendirmekte olduğu yeni devlete tamamen bağlı olacak yeni bir sınıf yaratmak amacıyla toprak sahiplerine yöneldi. 1858 Arazi Kanunnamesi, toprağın özel mülkiyete geçişi açısından önemli bir adım oldu. Daha önceleri, 1847’de Babiâli, çiftçilerin atıl devlet arazilerine ekim yapabilmesine imkan veren bir yasa çıkarmıştı.⁵ Bu süreç, hem 1908 devrimine giden yolu açtı hem de devrim sonrası süreci sürükleyecek bir orta sınıf oluşturdu. Dolayısıyla 1876’ya giden yol 1839–76 arası bu yeni ekonomik çıkışın reform ısrarıdır ki Tanzimat’ı doğurmuştu.

Bediüzzaman, 1908 devrimi sırasında bugünleri de anlatan çok önemli bir siyasi pozisyon almıştır bize göre. Bu günlerde Rehber-i Vatan’da çıkan Hürriyete Hitap adlı makalesinde meşrutiyetin ilanını sevinçle karşılamakta ve şu önerileri yapmaktadır:

“Birlik ve ilim, marifeti esas almalıyız, kişi özgürlüğü ve bireylerin gelişmesinin önünün açılması elzemdir, toplumsal yaşam meşveret esasına göre düzenlenmelidir ve nihayet Kur’an şeriatına uyulmalıdır.”⁶ Said Nursi’nin bu görüşleri ve meşrutiyetin devamı için meşrutiyeti de aşan bir demokrasi ve özgürlük anlayışını öngörür şüphesiz ve bu anlayış, İslam’a dayandığı ölçüde de, Batı’nın, sanayi devrimi ile belirginleşen, ulus-devletçi seküler dünyasından ayrılır.

Bu aslında tekçi, ‘modernist ve seküler ulus-devlet anlayışından ayrı, imparatorlukların monarşisinden yeni bir demokrasiye geçişin çıkış noktasıdır.

Öte yandan, bu geçiş döneminde İslam’ın tarihsel tavrına dikkat çekmek için başka bir örnek verelim. Hindistan’da 1930’lara doğru, Müslümanlar Hindu yönetiminin kendileri daha da zor duruma düşüreceğinden kaygılıydı. Hintli Müslümanların bir bölümü, ulusçu akımların hatta Avrupa’da faşizm ideolojisinin yaygınlaştığı ortamda Müslüman yeni bir ulus-devlet fikrine sahip olmaya başladılar. Pakistan fikri böyle doğdu. Ancak bu süreçte önde gelen Müslüman fikir adamları bu bölünme fikrine karşı çıktılar. Bunlar, Müslüman-

4. Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. İst.-2006

5. Age: s:41

6. Cemalettin Canlı, Yusuf Kenan Beysülen; *Zaman İçinde Bediüzzaman*, s. 119, İletişim Yayınları, 2010, İstanbul.

ların siyasi bağımsız bir ulus-devlet yerine, kültürel ve dini özerkliğin sağlanacağı yeni bir yönetim biçimine daha çok ihtiyaç duyduklarını savunuyorlardı. Örneğin Cemaat-i İslami'yi kuran Seyyid Ebu'l-A'la Mevdudi (1903-79) bizce hem görüşleri hem de bu süreçte üstlendiği misyon itibarıyla çok önemlidir.

Mevdudi, Hint Müslümanlarının devlet kurma fikrine 'tüm insanlığa kapsamlı bir sistem sunmakla' yükümlü oldukları gerekçesiyle karşı çıktı. Mevdudi, Hindistan'da İslam'a yönelik tehditler olduğunu inkâr etmiyor, fakat siyasi ayrılık yerine kültürel kimliğin öne çıkarılmasını savunuyordu. Milliyetçilik ve bunun sonucunda siyasi bağımsızlık maskesi altında bölünme, aslında Müslümanların kültürel kimliğini de alıp götürecekti. Çünkü ulus-devlet modernizmi ulusal bir burjuvazi ve onun sekülerliğinin modernizmini dayatıyordu. Aslında Said-Nursi'nin Cumhuriyet modernleşmesine karşı çıkması ve örgütsüz bir direnişe geçip yalnızca bize bugünleri ve ötesini anlatan eserlerini yazması da tam bunu anlatır. Bu anlamda Türkiye'de zenginliğin ve servetin birikmesi ile Batıcı-modernizmin ulusçu ideolojisi arasında paralellik vardır.

Türkiye'de zenginliğin hem statik bir ekonomik güç olarak servet biçimiyle ortaya çıkması ve bir sınıfın (devletin) elinde toplanması hem de yine zenginliğin dinamik bir ekonomik güç olarak yani sermaye birikimi ve bunun süreçleri olarak ortaya çıkması Batı'da olandan çok daha ayrı ama özgün bir tarihi deneyimi içerir. Bu tarihi deneyim Batı'da, yukarıda kavramsal olarak, çerçevesini çizdiğimiz merkantilist birikimden hareket etmez.

Bu anlamda Türkiye deneyimi sömürgeci bir başlangıca içkin değildir, ancak başından beri yağmacı ve devletçi bir başlangıca içkindir. Bu çıkış noktası, Türkiye'de 1924 Anayasası dâhil, darbelerle şekillenen bütün Anayasalara sirayet etmiştir.

Ancak, yeni bir toplumun ve bir arada yaşamanın kültürünü oluşturacak mutabakatın ilk nüvesi yine, Türkiye'de yukarıda anlattığımız ve 1908'e giden mücadelelerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Hiç şüphesiz ki, bu sürecin doğal sonucu 1921 Anayasası idi. 1921 Anayasası Osmanlı İmparatorluğunun dinamiklerini kabul eden ama Ankara'da toplanan meclisin meşruiyetini sağlayan bir çıkıştı. Bu anlamda 1921 Anayasası siyasal işleyişin merkezine meclisi yerleştirir.⁸ Meclisin kendisi aynı zamanda hükümettir. Mustafa Kemal ve ekibi, meclisin işleyişini sağlamak için Osmanlı İmparatorluğu'nun o ana değin yeni bir toplum ve çıkış oluşturmak için ortaya çıkan bütün dinamikleri kapsayacak bir uzlaşa aradılar. 'Mustafa Kemal ve ekibi, (Müdafaa-i Hukuk Grubu) gerekse İslamcılar, liberalleri, ademi merkezîyetçileri içinde barındıran, oldukça eklektik ve dağınık olan ikinci grup, her bir tartışma ve öneride neyin üzerinde uzlaşabildilerse buna anayasa dediler.'⁹ Bu anayasa sadece 24 maddelik bir metindi. Farklılıklar, kimlikler, kültürler, diller ve milliyetler hakkında hiçbir şey söylemeyen, sadece milletten söz eden, egemenliği millete özgüleyen bir anayasa idi. Ve tabii ki bu anlamıyla demokratikti.

Ancak, 1924 Anayasası'nda bütün bunlar yer alır. Millet kavramı kaybolur. Türk Milleti gelir. Anayasanın 5. bölümünün ismi Türklerin Kamu Hakları'dır ve bu bölümün ilk maddesi 68. madde şöyle başlar 'Her Türk hür doğar, hür yaşar'Türk olmayanların nasıl doğduğunun cevabını, devlet pratikte gayet açık bir şekilde verir.¹⁰ Şunu söyleyebiliriz: 1924 Anayasası ile hem tek

*Ulus-devlet
modernizmi
ulusal bir
burjuvazi ve onun
sekülerliğinin
modernizmini
dayatıyordu.
Aslında Said-
Nursi'nin
Cumhuriyet
modernleşmesine
karşı çıkması
ve örgütsüz bir
direnişe geçip
yalnızca bize
bugünleri ve
ötesini anlatan
eserlerini yazması
da tam bunu
anlatır.*

7. Timur Kuran, *İslam'ın Ekonomik*
8. Osman Can; *Yol Ayrımında*; S:81-2011
9. Age:S.81
10. Agy.

1924 Anayasası
ile hem tek parti
diktatörlüğüne
giden yol
açılmış hem de
Türkiye’de ‘milli
iktisat’ dönemi
başlamıştır ki
bu, 1960, 1982
anayasalarının
kökenidir. Tabii
ki 1945’e kadar
Türkiye’de devlet
pratiklerine
baktığımızda
özgün bir
faşizm deneyimi
olduğunu görürüz
ki bu da 1924
Anayasası’na
dayanır.

parti diktatörlüğüne giden yol açılmış hem de Türkiye’de ‘milli iktisat’ dönemi başlamıştır ki bu, 1960, 1982 anayasalarının kökenidir. Tabii ki 1945’e kadar Türkiye’de devlet pratiklerine baktığımızda özgün bir faşizm deneyimi olduğunu görürüz ki bu da 1924 Anayasası’na dayanır.

2) Anayasalar ve Türkleştirme-milli iktisat

Halil İncalcık verdiği bir söyleşide, Türkiye Cumhuriyeti’ne Osmanlı İmparatorluğu muamelesi yapılamayacağını belirttikten sonra şöyle demişti: “Türkiye Cumhuriyeti belli bir etnik grubun devleti olarak doğdu. Tamamen antitez olarak geldi. Milli devlet, milli birliği kurmak için milli tarih üzerinde yoğunlaştı. Şimdi soru şu: Sayıları milyonları bulan azınlıklar var. Bunlar kendi milli bilincini oluşturdu. “Türk milletinin parçası değiliz” hissiyatı doğdu. (...)

Cumhuriyet, Atatürk zamanında Türk devleti ve Türkiye olarak kuruldu.”

O zaman bu toprakların artık yalnızca Türklerin olmadığı tarihsel gerçeği bugün politik bir durum olarak ortadaysa ne yapacağız? Soru budur ve bu soru 85 yıllık bir paradigmanın ve o paradigmayı oluşturan ideoloji ve o ideolojinin ürettiği kurumların sonudur. Tabii tam burada bu kurumları koruyan ve belki de onları var eden hukuk örtüsünü açmak ve tümüyle ortadan kaldırıp yenilemek zorundayız. Halil İncalcık’ın dediği gibi Türkiye Cumhuriyeti’ne Osmanlı İmparatorluğu muamelesi yapamayacağımıza göre, 21. Yüzyıl gerçeğinde, 19. Yüzyıl’ın tek ırka dayanan arkaik ulus-devlet paradigmasını taşıyan ve sürükleyen hukuki üst-yapıyı bu üst yapının kurumlarını ne yapacağız; ya da burayı nasıl dönüştüreceğiz? Bu soruya yanıt vermek için tarihe bakmamız gerekiyor.

Aslında Cumhuriyet Osmanlı’nın sürgit bir devamı olmamasına karşın, Türkleştirme ve Türkleştirmeye dönük mülkiyetle ilgili düzenlemeler Cumhuriyet’ten önce başlamıştı. Osmanlı burjuvazisi ve bürokratik orta sınıfı, büyük ölçüde gayrimüslimlerden oluşuyordu ve bu grup, devletin modernleşme girişimlerinin arkasındaki toplumsal güçtü.¹¹ Ancak 1890’lardan sonra artan ticarileşme, arazi üzerinde artan rekabeti ve toprağa talebi öne çıkardı. Ticareti ve ekonomik gücü elinde tutan gayrimüslimler, toprak ve özel mülkiyet talebinde bulunmaya başladılar. Bu talepler, 1910’a kadar bu sınıfların etkisi ile liberalleşme rüzgârını da arkasına alarak karşılanmaya çalışıldı. Ancak 20. yüzyılın başında imparatorluk döneminin bitmesi ve ulus-devlete dayanan sermaye birikiminin Avrupa’da öne çıkmasıyla Osmanlı’da da Türk elitlerin ve devletin Türkleştirme politikası öne çıktı.¹²

1930–1950 arası aslında Balkan Savaşları ve Cihan Harbi sırasında başlayan sermayenin Türkleştirilmesi sürecinin devamıdır. Bu anlamda bu dönem; yani tek parti dönemi, faşizmden izler taşır ve bu izler bütün bir döneme damgasını vurur. Örneğin bu dönemi karakterize eden en önemli olay 1942’deki Varlık Vergisi uygulamasıdır. Bu uygulama ekonomik değil, siyasi bir karardır. 1915’in devamıdır. Bütün bu dönemi Sait Çetinoglu “Ekonomik ve Kültürel Jenosid: Varlık Vergisi” çalışmasında anlatır.

Bu servetin zor yoluyla el değiştirmesinde ve Türkiye’de devlet zoruyla Türk burjuvazi yaratma konusunda özgün ve acımasız bir örnektir. Bu uygulamadan sonra oligarşi içindeki asker-sivil bürokrasi ağırlığını artırmıştır. Çün-

11. Ç.Keyder; *Memalik-İ Osmaniye’den Avrupa Birliği’ne* –2003; İletişim yayınları-İst.

12. Ç. Keyder age, S: 108

kü servetin zorla el değiştirmesi yeni zenginlerin hamilerini daha fazla gerekli kılmış; yapılan soygunun koruyucu olarak militarist yapı gücüne güç katmıştır. Tek parti dönemi ve zulmü oligarşi içindeki militarist yapının güçlenmesine yol açarken paradoksal olarak da yıpranmasını sağlamıştır.

Türkiye’de asker ve sivil devlet bürokrasisi DP iktidarına rağmen, yine de suyun başını tutmuştur. Bu aynı zamanda 1960 darbesine giden yol ve tabii ki 1960 Anayasası’dır.

Oktay Yenal buna ‘rant devletçiliği’ der.¹³

Devlet ekonominin bir unsuru değil, kendisidir. Yine Yenal bu devletçiliği üç ayağa oturtur. Denetleme, rant dağıtma ve enflasyoncu finans ayağı. Denetleme ve rant dağıtma ayakları Osmanlı’dan beri devam eden müesseselerdir. Yani devlet elitleri kendi çıkarları ve refahları doğrultusunda ilk önce kaynakları ve üretimi denetliyor-yönlendiriyor, sonra da elde edilen artığı bir rant olarak paylaşıyor. Bu açıdan Osmanlı-Cumhuriyet bürokrasisi aslında devamlılık arz eder. 1950’ye kadar devlet, denetleme ve rant dağıtma ekonomisi ile ayakta durur. Bu iki ekonomiye 1950’den sonra yeni bir kardeş gelir. Enflasyoncu finans. Aslında enflasyon, başından beri bir gelir aktarım mekanizması olarak, Türk burjuvazisini yaratma aracı olarak kullanılmıştır. 1950’den sonra Yenal’ın enflasyon vurgusu yapması, ticaret burjuvazisinin bir bölümünün sanayileşmeyi ve zamanın kontrol sanayilerinde uluslar arası sermaye ile işbirliği yaparak öne çıkmaya başlamasıdır. Bu yapıya Demokrat Parti iktidarı enflasyon yolu ile kaynak aktarmıştır. Bu kesimin uluslar arası sermaye ile birlikte yatırım yapacak güce ulaşması için Türkiye’de iktidar değişikliği gerekecektir. Yani 27 Mayıs darbesi, Türkiye’de toprağa ve ticarete dayalı zenginlikten sanayiye ve uluslararası ilişkilere dayalı zenginliğe geçişin adımdır. Bu adım Koç’ları ortaya çıkarmıştır. The New-York Times 1970’lerin başlarında Koç Holding’e ilişkin bir yorumunda “Türkiye’de iş âlemi üç sektöre ayrılmıştır. Devlet sektörü, özel sektör ve Koç sektörü” diye manidar bir yorum yapmıştır. Koç Holding bugün tek başına, ülkemizde yerli sermaye birikimi yok, tezini çürütmektedir. Koç’un bugün 30’un üzerinde ülkede yatırımı var ve 100’den fazla ülkeye ihracat yapıyor. Koç’un niceliksel büyüklüğü ifadesini bulan süreç, aynı zamanda çok yaman bir sömürü sürecidir.

Bu açıdan, Türkiye’de kapitalizmin gelişimi egemen sınıflar arasında bir iktidar mücadelesi olduğu kadar, bir Türkleştirilme ve tabii ki-doğal olarak- yoğun sömürü sürecini içerir. Bu aynı anda yoğun bir sermaye temerküzü sürecidir. Ancak bu süreç; gümrük duvarlarıyla örülmüş, içe kapalı bir ekonomi modeli gerektirdiği için, hem askeri vesayetin sürekliliğine gerek duymuş hem de bu süreci darbelerle tahkim ederek anayasalarla meşrulaştırarak sürekli kılmıştır.

Özellikle planlı dönem ve ithal ikameci süreç, emek-yoğun bir sermaye birikimini gerektirmiştir. Yine bu dönem, bu bağlamda, sendikalaşma ve işçi mücadeleleri açısından da buna tekabül eden bir zenginliği barındırır. Yine Koç’a dönersek bu örnek, Türkiye’de tekelci sermayenin ve Türkiye’nin 1960’lardan başlayan darbeler ve yeni sömürge sürecinin somut ifadesidir. Ancak yine bu süreçte, her zaman olduğu gibi devlet ekonominin ve “zenginleşmenin” içinde olmuştur. Enflasyoncu gelir aktarım mekanizması 1960’lardan başlamak üzere 1980 dönüşümüne kadar bilerek işletilmiştir.

*Bu açıdan,
Türkiye’de
kapitalizmin
gelişimi egemen
sınıflar arasında
bir iktidar
mücadelesi
olduğu kadar, bir
Türkleştirilme
ve tabii ki-doğal
olarak- yoğun
sömürü sürecini
içerir. Bu aynı
anda yoğun
bir sermaye
temerküzü
sürecidir. Ancak
bu süreç; gümrük
duvarlarıyla
örülmüş, içe
kapalı bir
ekonomi modeli
gerektirdiği
için, hem askeri
vesayetin
sürekliliğine
gerek duymuş
hem de bu
süreci darbelerle
tahkim ederek
anayasalarla
meşrulaştırarak
sürekli kılmıştır.*

Burjuvazinin en
ileri ve gelişmiş
kesiminin,
ona ayak
uyduramayan
ittifaklarını
tasfiye harekâtı
olan 27-Mayıs
darbesinin aslında
“ilerici-demokrat”
bir yanı olmadığı,
buz gibi darbe
olduğu en çok
bugünlerde
anlaşıyor.
27 Mayıs’ın
çarpık bir
ekonomi, güdük
bir burjuvazi
ve cuntacı bir
gelenek yarattığı
en çok bugün
belli değil mi? 12
Mart ve 12 Eylül,
bu geleneğin
mirasıdır. Bu
anlamda 1961
Anayasası
1924’ün
devamıdır; ama
82 Anayasası
da hem 1924
hem de 1961’in
devamıdır.

Bu anlamda Yenal’ın enflasyoncu finansı, devletin elitlerinin ve yeşermeye çalışan yerli-burjuvazinin devlet eliyle finanse edilmesidir. Yine Yenal buna para devletçiliği der. Çünkü bütçenin yetmediği yerde banknot matbaası devreye giriyordu. Böylece fiyatlar aniden yükseliyor; o zamanlar ticaret ve stokçuluktan başka bir şey bilmeyen burjuvazi palazlanırken, devlet elitleri de şişen bütçeden, en az ticaret burjuvazisi kadar pay alıyorlardı. Denge şöyleydi; Asker-sivil bürokrasi,feodal yapı-ticaret burjuvazisi. Bu “nispi denge” 1960’ta biraz, 1970’te ise tamamen dağıldı. 1950–60 arası enflasyoncu-finance ile palazlanan ve sanayileşen büyük burjuvazi, asker bürokrasisini yanına alarak feodal-ticari unsurlara karşı darbe yaptı. Burjuvazinin en ileri ve gelişmiş kesiminin, ona ayak uyduramayan ittifaklarını tasfiye harekâtı olan 27-Mayıs darbesinin aslında “ilerici-demokrat” bir yanı olmadığı, buz gibi darbe olduğu en çok bugünlerde anlaşıyor. 27 Mayıs’ın çarpık bir ekonomi, güdük bir burjuvazi ve cuntacı bir gelenek yarattığı en çok bugün belli değil mi? 12 Mart ve 12 Eylül, bu geleneğin mirasıdır. Bu anlamda 1961 Anayasası 1924’ün devamıdır; ama 82 Anayasası da hem 1924 hem de 1961’in devamıdır.

3) Yeni Anayasa’nın Küresel-Yerel Dinamikleri

1980 dönüşümü ve onu tamamlayan 12 Eylül faşizmi devlete bağlı ekonomik yapıyı hızla çözerken ekonomiyi yine emek-yoğun sömürünün üzerine oturtmuştur. 24 Ocak kararları aslında Türkiye’de zenginliğin kollayıcısı asker-sivil bürokrasinin iktidardan tasfiyesinin-paradoksal olarak- başlangıcıdır.

Türkiye’deki bu “garip, otarşik” yapı ve onun ürettiği sistem, başta Amerika olmak üzere “hegemonyanın” işine geliyordu. Ama artık, bu çürük yapı, yeni oluşmakta olan, kapitalizmin yeni küresel hegemonyasını çok rahatsız ediyor.

Türkiye’de, gerici oligarşik yapı çözülmeden dünya 2008 krizinden çıkamayacak. Bu, 21. yüzyılın en önemli gerçeklerinden birisi. Kapitalizm, bir sistem sonuçta; ama kendisini yenileyecek dinamikleri içinde barındıran ve bu sayede kendisini şaşırtacak kadar çabuk yenileyen bir sistem. Bu sistemin işlemesi için birtakım kuralları var ve bu kuralları üretecek, denetleyecek kurumlara ihtiyaç duyuyor. Piyasa mekanizmasının işlemesi, buna uygun hukuk sistemi ve siyasi yapıların oluşması ve bunların doğru işlemesi ile olanaklı.

Artık kapitalizm, küresel bir temelde kendini üretirken, hiç olmadığı kadar, piyasanın aksamadan işlemesine ihtiyaç duyacak. Devletlerin ekonomik sistemdeki ağırlığının, bundan böyle, daha hızlı olarak azaldığını göreceğiz. Ama bu gerçekle birlikte sistemin küresel yeniden üretiminin merkezi Batı’dan Doğu’ya kayıyor. Türkiye, artık hem bu “Merkez Doğu’nun” merkezi, hem de sistemi yeniden oluşturacak dinamiklerin merkezi. Bu gerçeği görmeden Türkiye’de şu sıralar olup biteni değerlendirmemiz imkânsızdır. Çok basit olarak söyleyelim; Türkiye’de, şimdiye kadar, var olan sistem, kapitalizmin yeni dönemine uygun değil. Türkiye’deki kurumlar, çarkın dişilerine kaçacak taşlar gibi ortada duruyor. Tabii bu kurumları ayakta tutan ve adeta bir çimento işlevini gören tutkal-yapı da hukuk sistemi... Bu bağlamda bu sistemde yaklaşık 10 yıldır önemli gedikler açıldığını görüyoruz.

Tabii ki açılan en önemli ve en büyük gedik 12 Eylül 2010 referandumu sonucu oluşan Anayasa tadilatıdır. Kim ne derse desin, işte bu sistem şimdi çözülüyor. Bu yapının 21. yüzyıl kapitalizminin tam kalbinde, varlığını sürdürmeyeceğini artık anlamamız lazım. Bunu anlayamamak ve süreci ge-

çiktirmek Türkiye'nin çok önemli tarihi fırsatları kaçırmamasına neden olacak. Şunu bilmek gerekiyor; dünyanın bugünkü şartlarında Türkiye, Cumhuriyet'i restorasyona tâbi tutarak bu toz duman arasından çıkamaz. Artık 'ya hep ya hiç' eşliğine geldik. Restorasyon, artık Türkiye için faşizmin karanlık tünellerinde yolculuk anlamına gelecektir. Bu, Cumhuriyet'in bütün kurum ve yapılarıyla demokratikleşmesi basit bir restorasyon meselesi olmaktan çıktı. Bu olan biteni ve özellikle hukuk sistemindeki değişiklikleri hâlâ cemaat operasyonu ya da oligarşinin iki kutbunun iktidar savaşı olarak görenler varsa, çok ama çok yanlışlıklarını söylemek gerekiyor.

4) Yeni Anayasa'nın sınıfsal (iktisadi) dayanakları ve 'yeni' burjuvazi

Bugün yeni anayasa tartışmalarında en çok sorulan soru, bu işin olmaya-çağı, eleştirisi ile birlikte, 'peki ama kim yapacak'tır. Bizce bu sorunun yanıtı net; ama tabii ki bu net yanıt uzunca bir değerlendirmeyi gerektiriyor, hatta içeriyor. Bunun için biraz geriye, 1980'e gidelim ve Türkiye'nin sanayisinin durumuna bakalım.

1980'e gelindiğinde, imalat sanayiindeki istihdamın yüzde 35'i, katma değerinde de yüzde 43,5'i kamu sektöründen kaynaklıydı. Bu zamana değin, Anadolu sermayesi olarak adlandırılan yerel sermayeleri ise sanayide devlet ve büyük sermaye ile girdi-çıkı ilişkilerine girip girmemesine göre gruplandırmak olanaklı görünmektedir. Girdi-çıkı ilişkilerinde iki farklı biçim gözlenebilir: (1) Yerelde üretilen hammaddelerin ilk aşama sınaî işlemden geçirilmesinden sonra gerekli yerlere aktarılması, (2) büyük sermaye veya devlet tarafından üretilen yarı-mamul malların montaj vb. işlemlerden geçirilerek yerel-bölgesel pazara sunumu. Bunların dışında, yerel-bölgesel pazara yönelik olan gıda, dokuma, ağaç ürünleri ile taş-toprağa dayalı sanayi gibi küçük ölçekli, küçük sermayeli, düşük katma değerli geleneksel sanayilerde uzmanlaşmış bir kesimin de yaşam alanı bulabildiği, hatta bunlardan bazılarının 'orta' sayılabilecek büyüklüklere eriştiği görülmüştür.

İşte bu işletmelerin birçoğu 1980'den 2001 krizine giden süreçte, yalnız iç pazarı değil, konjonktür gereği, dışarıyı da düşünerek çok önemli adımlar atarak, Türkiye'de geleneksel sermayenin tamamlayıcısı ve bayisi olmaktan çıktılar.

2001 krizini takip eden süreçte, Anadolu'da yapılan ve çoğu KOBİ ölçeklerinde olan bu işletmeler hızla kurumsallaşarak küresel rekabetin ve teknolojinin gereklerini yerine getirmeye başladılar. Özal'la başlayan bu süreç 2001 krizi sonrası ve Ak Parti iktidarları döneminde daha belirginleşerek devam etti. 1950'lerden sonra "resmen" uygulanmaya başlanan ithal ikameci dönemde, Anadolu'nun "zenginleri" İstanbul, İzmir gibi kentlere sanayici olmak için gitmişlerdi. Ancak Özal dönemi sonrası doksanlı yılların başında bu zenginler Anadolu'da yatırım yapmak için geri döndüler.

Ancak Türkiye genelinde, 1980 sonrasında burjuvazinin iç bileşenlerindeki dengeler bakımından nasıl bir değişim yaşandığına bakıldığında, sektörel açıdan finans ve ticaret sektörlerinin sanayi ve tarım aleyhine bir ağırlık kazandığı görülmektedir. Ancak, bu söylenenler, yatay ve dikey bütünleşmesini tamamlamış büyük holdingler için geçerli değildir. Büyük sermayeli sanayinin 1980 sonrasında tekeli-oligopolcü fiyatlama sayesinde kar oranlarını önemli oranda artırdığı saptanmaktadır. Sanayi sektörünün finans ve ticaret karşısında

Türkiye genelinde, 1980 sonrasında burjuvazinin iç bileşenlerindeki dengeler bakımından nasıl bir değişim yaşandığına bakıldığında, sektörel açıdan finans ve ticaret sektörlerinin sanayi ve tarım aleyhine bir ağırlık kazandığı görülmektedir. Ancak, bu söylenenler, yatay ve dikey bütünleşmesini tamamlamış büyük holdingler için geçerli değildir.

*Türkiye’de bütün
Anayasa süreçleri
ve bunların
sonunda yapılan
Anayasalar,
aslında o dönem
geçerli olan
sermaye birikim
rejiminin temel
karakteristikleri
üzerinden
şekillenmişlerdir.
Bu sermaye
birikimi çerçevesi
de içe kapalı ve
iç sömürüye
dayanan
devletçi ekonomi
politikalarını
öne çıkarmış
ve buna uygun
bir burjuvazi
yaratmış; ancak
bu burjuvazi,
bu tarihsel
özellik nedeniyle
gücünü, devlet
bürokrasisinden
almış ve oraya
dayanarak
büyümüştür.*

gerilemesi daha çok küçük ve orta büyüklükteki sanayi sermayesi için geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

Ancak bu saptama, büyük ölçüde, 2000’li yıllardan sonra hızla geçerliliğini yitirmeye başlamıştır

Sonuç olarak, 1980 sonrası dönemde sermayenin önemli oranda tekelleştiği; özellikle İstanbul’da üslenen, holding biçiminde örgütlenmiş, finans, ticaret vb. ayaklarını oluşturmuş, yabancı ortaklı kesimlerinin ağırlığını artırdığı görülmektedir. Bunun yanında, Türkiye’nin dünya ekonomisi ile eklemelenme biçiminde yaşanan gelişmelere bağlı olarak, ilkönce tekstil, mobilya, gıda ve hammadde yoğun sektörlerde yoğunlaşan, daha sonra da makine ve maden gibi ağır sanayiye içeren alanlarda dış pazarlara dönük üretim yapan, küçük-orta ölçekli bir sanayi sermayesi de gelişebilmiştir.

İşte bu ikinciler hızla Türkiye’yi dünyaya bağlama doğrultusunda adım atarak, Türkiye’deki demokratikleşme sürecini desteklemiş ve son on yılda Türkiye’de dışı açılmayı ve AB üyeliği perspektifini -neredeyse- geleneksel sermayenin elinden almışlardır.

Sonuç yerine: Tarihsel ve Güncel Gereklik

Avrupa’nın krizi, hiç şüphesiz, Türkiye’nin önemini artırıyor. Bu kriz ortaya çıkardı ki, Avrupa temel ekonomik dinamiklerini önemli ölçüde yitirmiştir. Bu önemli gelişme, sistemin yeniden yapılanmasının doğu merkezli olacağını işaretlerinden birisidir. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz: Bu kriz zenginliğin kaynağını değiştiriyor. Zenginliğin kaynağının değişmesi ise çok basit bir değişimi anlatmıyor.

Tekrar olma riskini de göze alarak yeni bir Anayasanın tarihsel gerekliliğini şöyle ‘yeniden’ toparlayabiliriz:

Türkiye’de bütün Anayasa süreçleri ve bunların sonunda yapılan Anayasalar, aslında o dönem geçerli olan sermaye birikim rejiminin temel karakteristikleri üzerinden şekillenmişlerdir. Bu sermaye birikimi çerçevesi de içe kapalı ve iç sömürüye dayanan devletçi ekonomi politikalarını öne çıkarmış ve buna uygun bir burjuvazi yaratmış; ancak bu burjuvazi, bu tarihsel özellik nedeniyle gücünü, devlet bürokrasisinden almış ve oraya dayanarak büyümüştür. Bu anlamda darbe süreçleri ve baskıcı rejim Türkiye’de dış dinamiklerden ziyade, iç dinamiklerin sonucu olarak gelişmiştir. Yani Türkiye’de darbeler, ‘emperyalizmin bir oyunu’ olmaktan ziyade iktidarda olan ve iktidarlarını tekeli devlet burjuvazisi ile paylaşan asker-sivil bürokrasinin günün koşullarına göre, iktidarlarını tahkim etme ve tekeli devlet burjuvazisi ile birlikte yeniden düzenleme operasyonlarıdır.

Bugün geldiğimiz aşamada, Türkiye’de bu gerici sınıfları aşan, dünya ile rekabet eden yeni bir burjuva sınıfı ve bu sınıfın dinamikleriyle beslenen, sürece ortak olan kemikleşmiş bir orta sınıf ortaya çıkmıştır. Bu toplumsal yapı, ekonomiyi hızla değiştirirken hukuk alanında da değişimin öncüsü olmaktadır. Bu süreçte, Türkiye’de çok çarpık ve adeta bir yağma politikası çerçevesinde uygulanırsa bile devletin, ekonomideki baskıcı oligarşik yapıyı destekleyen ağırlığını dağıtan bir uygulama olarak özelleştirme, ilginç bir tartışma konusu ve Türkiye için tarihsel bir deneyimdir.

Türkiye’nin önünde yeni bir Anayasa süreci var. Ancak yeni Anayasa süreci yalnız Türkiye’nin değil; AB’nin ve Ortadoğu, K. Afrika ve Ön Asya’nın da gündeminde. Böylece önümüzdeki yıllar, bütün bu büyük hinterlandın yeni ekonomik-siyasi ve nihayet hukuki yapılarla yeniden inşa edildiği zamanlar olacak.

Özet

Toplumların Anayasa ihtiyacı ya yeni bir toplumsal düzen ya da bir toplumsal uzlaşısı ve bu uzlaşısı bağlı yeni bir başlangıç yapma isteğinden doğar. Bu anlamda Anayasalar bir toplumdaki siyasi yapılanmanın hukuki ifadesidir. Bu yazıda Türkiye’de 1876’dan günümüze iktisadi dönüşüm süreçleri ve Anayasalar ele alınmakta ve tarihsel ve güncel gereklilik olarak yeni anayasanın önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Yeni Anayasa, sanayi devrimi, iktisadi dönüşüm, sermaye, yeni burjuvazi, Türkleştirme, milli iktisat

KAYNAKÇA

- A.G. Frank; *Re Orient: Global Economy in The Asian Age*; University of California Press- 1997 S: 345
A. Smith, *Milletlerin Zenginliği*- 2006- İş Bankası Yayınları- İst.
Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, İletişim yayınları-2009 İst.
Burada Hard ve Negri’nin başvurduğu Arrighi eseri: *Adam Smith in Beijing*
Common Wealth, M. Hard, A. Negri-2009
Cemalettin Canlı, Yusuf Kenan Beysülen, *Zaman İçinde Bediüzzaman*-İletişim Yayınları -2010-İst.
Ç.Keyder; *Memalik-İ Osmaniye’den Avrupa Birliği’ne* -2003; İletişim Yayınları-İst.
Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye Bilgi Üniversitesi Yayınları*-2006-İst.
G. Kazgan, *Milletlerin Zenginliği içinde sunuş...* 2006- İş Bankası Yayınları- İst.
IMF-Word Outlook-2010
İ. Atiyas, B. Oder *Türkiye’de Özelleştirmenin Hukuk ve Ekonomisi*-TEPAV-Ank.
Osman Can; *Özelleştirmeler ve Anayasa- Bir Liberal Dönüşüm Serüveni*-Yayınlanmamış makale.
İ. Tekeli; *Türkiye için Siyaset ve Toplum Yazıları*- Tarih Vakfı Yayınları- 2011-İst.
J.A. Schumpeter, *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*--Alter Yayınları-2007-İst
K. Marx, *Kapital* cilt 1-S: 327- 2011- Yordam Yayınları-İst.
K. Marx, *Kapital* cilt 1-S: 330- 2011- Yordam Yayınları-İst.A. Smith, *Milletlerin Zenginliği*-Birinci Kitap S: 14- İş Bankası Yayınları-2006-İst.
M. Hard, A. Negri; *Common Wealth*,
M.A. Ağaoğulları, F. Ç. Zabcı, R. Ergün Kral *Devletten Ulus Devlete* -2005- İmge Kitabevi
O. Yenal; *Cumhuriyet’in İktisat Tarihi*-S: 132 2003- Homer Kitabevi-İst.
YAP- Ara Rapor-31/05/2011

Toplumların
Anayasa ihtiyacı ya
yeni bir toplumsal
düzen ya da bir
toplumsal uzlaşısı ve
bu uzlaşısı bağlı
yeni bir başlangıç
yapma isteğinden
doğar. Bu anlamda
Anayasalar bir
toplumdaki siyasi
yapılanmanın
hukuki ifadesidir.
Bu yazıda
Türkiye’de
1876’dan
günümüze iktisadi
dönüşüm süreçleri
ve Anayasalar
ele alınmakta
ve tarihsel ve
güncel gereklilik
olarak yeni
anayasanın önemi
vurgulanmaktadır.